

О.П. Коханова, О.А. Столярчук

ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЗАСІБ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Коханова О.П., Столярчук О.А. Особистісний потенціал як засіб самореалізації сучасної молоді. У статті проаналізовано сутність поняття особистісного потенціалу та його виявів як засобу самореалізації сучасної молоді. В ході дослідження було вивчено уявлення студентів стосовно сутності особистісного потенціалу, його складових, сфер і цілей реалізації. Результати засвідчили, що під особистісним потенціалом студенти розуміють не лише здатності людини (її потенційні можливості), а й реальне їх втілення в житті та діяльності. Молоді люди оцінили ступінь використання ними особистісного потенціалу, проаналізували роль університетського навчання та професійної діяльності в його розкритті, збагаченні та реалізації, а також дали оцінку значущості основних складових особистісного потенціалу для досягнення життєвого успіху.

Ключові слова: особистісний потенціал, особистісні ресурси, особистість, самореалізація, саморозвиток, навчально-професійна діяльність.

Коханова Е.П., Столярчук О.А. Личностный потенциал как средство самореализации современной молодежи. В статье проанализирована суть понятия личностного потенциала и его проявлений как средства самореализации современной молодежи. В процессе исследования были изучены представления студентов о сути личностного потенциала, его компонентов, сфер и целей реализации. Результаты показали, что под личностным потенциалом студенты понимают не только способности человека (его потенциальные возможности), но и реальное их использование в жизни и деятельности. Молодые люди оценили степень использования ими личностного потенциала, проанализировали роль университетского обучения и профессиональной деятельности в его раскрытии, развитии и использовании, а также дали оценку значимости основных компонентов личностного потенциала для достижения жизненного успеха.

Ключевые слова: личностный потенциал, личностные ресурсы, личность, самореализация, саморазвитие, учебно-профессиональная деятельность.

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічних перетворень найважливішим ресурсом розвитку суспільства є потенціал особистості, компетентної у виконанні своїх соціальних та професійних функцій. Особливо важливим це питання є для молоді, яка перебуває на початковому етапі самодійснення в різних сферах життя. Зважаючи на те, до сучасна модель розвитку навчально-професійного та професійного простору висуває нові вимоги до особистості, її внутрішніх резервів в процесі самореалізації, проблема особистісного потенціалу молоді набуває особливої актуальності та значущості.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що феномен особистісного потенціалу на сучасному етапі його дослідження розглядається неоднозначно. Спостерігається відсутність концептуально-методологічних підходів, що дозволяли б різнобічно дослідити даний феномен, а також невелика кількість експериментальних робіт, які розкривають роль особистісного потенціалу в різних видах

діяльності [5, с. 197]. Сучасні наукові дослідження дозволяють визначити потенціал як універсальну загальнонаукову категорію, що означає «сукупність наявних засобів, можливостей у конкретній галузі» [1, с. 223]. В психологічній літературі поняття особистісного потенціалу тлумачиться по-різному й нерідко ототожнюється з поняттям «особистісних ресурсів» людини. Однак деякі психологи наголошують на тому, що потенціал особистості являє собою більш широке утворення, яке не обмежується ресурсами, котрі перебувають в латентному стані.

Проблема потенційних можливостей особистості та їх реалізації в діяльності розглядається в роботах таких учених, як Б. Г. Ананьєв, Г. О. Балл, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, О. М. Матюшкін, В. М. Мясіщев, Б. М. Теплов та ін. Тлумачення поняття потенцій стосовно психіки в цілому знаходимо у працях Г. С. Костюка, С. Д. Максименка, С. Л. Рубінштейна, які ставили питання про можливості невикористаних психічних резервів, здатних актуалізуватися під впливом певних умов [4, с. 198].

На думку Б. Ф. Ломова, потенціал людини представлений її здібностями, системою знань, умінь та навичок. Б. Г. Ананьєв пов'язує потенціал зі становленням особистості як суб'єкта діяльності та визначав потенціал людини у взаємозв'язках різних рівнів організації людини. В. М. Марков вважає, що потенціал особистості – це система її відновлюваних ресурсів, які проявляються в діяльності, спрямованій на отримання соціально значущих результатів [3, с. 137]. Т. О. Гордєєва співвідносить особистісний потенціал як потенціал саморегуляції особистості зі ступенем особистісної зрілості [6]. За Д. О. Леонтьєвим «особистісний потенціал є інтегральною характеристикою рівня особистісної зрілості. Формою прояву особистісного потенціалу є феномен самодетермінації особистості» [7].

Отже, потенціал особистості має тісний зв'язок з її діяльністю і тлумачиться як системна характеристика індивідуально-психологічних особливостей особистості, що лежить в основі її здатності виходити у своїй життєдіяльності із стійких внутрішніх критеріїв та орієнтирів і зберігати стабільність смислових орієнтацій і ефективність діяльності на тлі тисків зовнішніх умов, що змінюються [2, с. 423]. Дане тлумачення підкреслює активність, гнучкість і відповідальність людини як носія та виразника власного особистісного потенціалу. Потенціал особистості є динамічним інтегративним утворенням, що забезпечує успішність процесів індивідуалізації, соціалізації та професіоналізації особистості [4, с. 411]. Він означає здатність людини до примноження своїх внутрішніх можливостей, її здатність до розвитку.

Вітчизняні дослідники В. Р. Міляєва, Н. К. Лебідь, Ю. В. Бреус пропонують таку структуру потенціалу особистості (на основі структури особистості за Р. С. Немовим):

1) мотиваційний блок – особистісні властивості, що визначають і спрямовують реалізацію та розкриття потенціалу (інтереси, цінності, потреби, цілі);

2) стильовий блок – особистісні властивості, що забезпечують регуляцію зусиль та поведінки в процесі розкриття та реалізації потенціалу (особливості структури діяльності, вольові якості, стиль саморегуляції, локус контролю тощо);

3) інструментальний блок – особистісні властивості, що визначають потенційні ресурси особистості (задатки, досвід: неактуальні набуті знання, уміння, навички; знання, уміння, навички недостатнього рівня розвитку) [4, с. 412].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – проаналізувати сутність поняття особистісного потенціалу та його виявів як засобу самореалізації сучасної молоді. Досягнення мети реалізується через розв'язання таких завдань теоретичного і практичного змісту: 1) теоретичний аналіз сутності та структури особистісного потенціалу, 2) вивчення уявлень студентів стосовно сутності особистісного потенціалу, його складових, сфер, цілей, гальмуючих і стимулюючих факторів щодо реалізації особистісного потенціалу, 3) з'ясування ролі університетського навчання та професійної діяльності в розкритті, збагаченні та реалізації особистісного потенціалу студента, 4) оцінка значущості основних складових особистісного потенціалу для досягнення життєвого успіху.

Виклад методики і результатів дослідження. Емпіричним дослідженням були охоплені студенти Київського університету імені Бориса Грінченка. Вибірку становили 78 осіб, які мали можливість відповісти на запитання спеціально розробленої анкети. Передусім студентам було запропоновано розкрити сутність поняття «особистісного потенціалу» та назвати його складові. Серед основних формулювань найчастіше використовувалися поняття «прояв людини», «здібності й таланти особистості», «можливості», «прагнення», «здатність особистості до розвитку», «риса характеру та певні якості людини», «здатність особистості», «ресурс (резерв)» тощо. Як бачимо, молоді люди, даючи визначення «особистісному потенціалу», виокремлюють насамперед певні особистісні прояви людини, її мотивацію, а також вміння та навички. Аналіз відповідей студентів показав, що особистісний потенціал для них являє собою не лише здатності людини (її потенційні можливості), а й реальне їх втілення в житті та діяльності. Причому студенти нерідко наголошують на максимальній реалізації особистості, а саме високому розвитку її здібностей, що дає можливість людині бути кращою в тому чи іншому виді діяльності.

Досліджувані також відзначили, які компоненти становлять зміст їх особистісного потенціалу. Молоді люди мали можливість обрати декілька варіантів відповідей, результати яких представлено на Рис. 1.

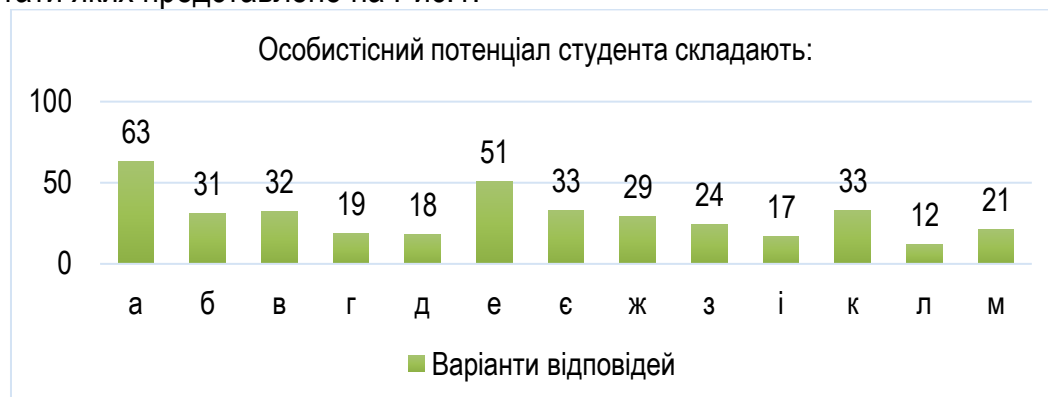

Рис. 1 Складові особистісного потенціалу студентів

Примітка: а) здібності, б) воля, в) емоції та почуття, г) фізична сила, д) стан здоров'я, е) інтелект, є) риси характеру, ж) мотивація, з) життєві цінності, і) сексуальність, к) комунікативні вміння, л) якості темпераменту, м) життєвий досвід, н) свій варіант.

Аналіз даних, відображених на Рис. 1, засвідчує, що основними складовими власного особистісного потенціалу більшість студентів вважає здібності (63 вибори) та інтелект (51 вибір). Опитані також відзначають важливість рис характеру (33 вибори),

комунікативних умінь (33 вибори), афективно-вольової сфери (32 і 31 вибір відповідно). Важливість інтелекту підтверджує активізацію пізнавальних інтересів молоді людини в статусі студента. Поглиблення та розширення особистісної рефлексії в юнацькому віці стимулює юнака або дівчину відмежуватися від потреби бути схожим на інших та віднайти власну індивідуальність через вияв та розвиток здібностей, характеру тощо.

Не менш важливим було питання, де саме студент реалізує свій особистісний потенціал. Досліджувані мали зробити ранжування запропонованих сфер життя. Основні сфери реалізації особистісного потенціалу студентів представлені на Рис. 2.

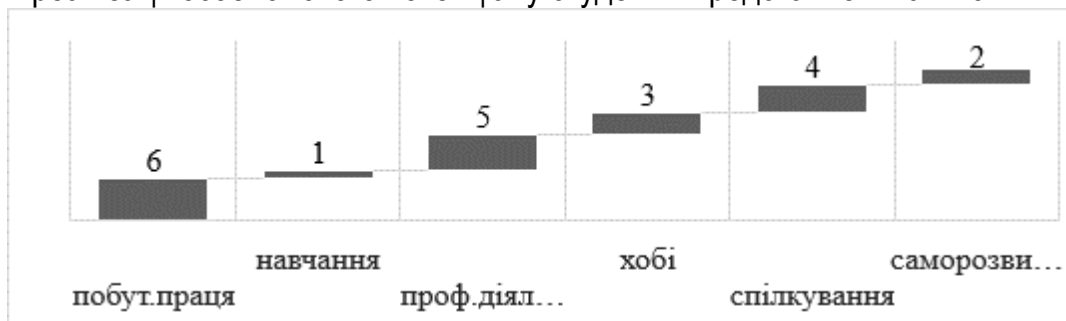

Рис. 2 Сфери життя, в яких проявляється особистісний потенціал студента (ранжування)

З Рис 2. видно, що навчання перебуває у студентів на першому місці рейтингу, самонавчання та самоосвіта – на другому, хобі – на третьому. Такі результати доводять важливість навчально-професійної діяльності як провідної в юнацькому віці. На останніх рейтингових позиціях знаходяться варіанти «професійна діяльність» та «побутова праця», що може вважатися закономірним, адже в опитуванні взяли участь переважно студенти 1-го курсу, для яких дані сфери життя не є актуальними.

Необхідним питанням анкети було з'ясування в молодих людей цілей реалізації ними особистісного потенціалу.

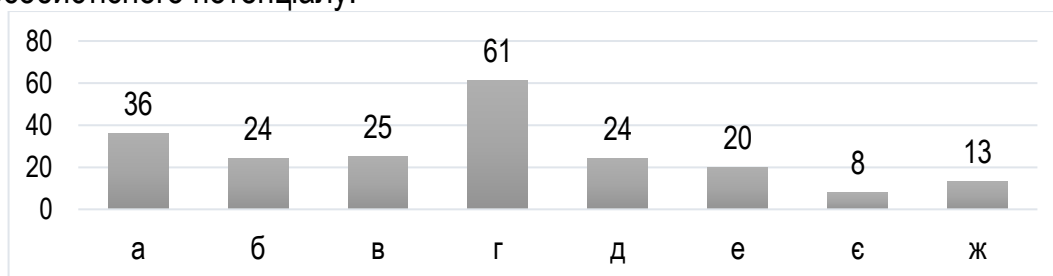

Рис. 3 Мета використання особистісного потенціалу студентом

Примітка: а) успішне навчання, б) вдале працевлаштування, в) заробіток та збагачення, г) саморозвиток та самореалізація, д) презентація себе у суспільстві, е) налагодження приємного спілкування з друзями, є) підтримання свого статусу, ж) покращення родинної взаємодії, з) свій варіант.

Серед запропонованих варіантів 61 студент із 78-ми обрав відповідь «саморозвиток та самореалізація», 36 опитаних віддали перевагу також варіанту «успішне навчання», що вкотре доводить пріоритети осіб юнацького віку: молодь активно будує життєві плани, які нерозривно пов'язані з розв'язанням актуальних завдань, передбачених передусім змістом навчально-професійної діяльності.

Визначення гальмуючих факторів щодо розкриття та збагачення особистісного потенціалу показало, що такими, на думку студентів, є лінощі (59 виборів), нечіткі плани на майбутнє (35 виборів), одноманітні обов'язки (навчальні, трудові) (26 виборів).

Людьми, які впливають на розкриття та збагачення особистісного потенціалу студентів є насамперед їх батьки та друзі (54 і 41 вибір відповідно).

Далі ми з'ясували роль університетського навчання та майбутньої професійної діяльності в розкритті, збагаченні та реалізації особистісного потенціалу студента (Рис. 4):

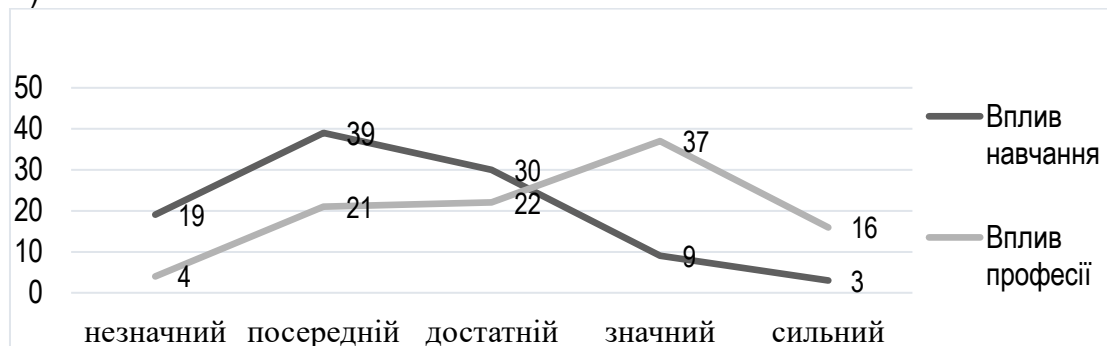

Рис. 4 Вплив навчання та майбутньої професії на розвиток особистісного потенціалу

Аналіз результатів відповідей респондентів показав, що студенти вважають вплив професії на розкриття, збагачення та реалізацію особистісного потенціалу фахівця більш значущим (37 студентів вважає вплив професії значним, порівняно з 9-ма студентами з таким варіантом відповіді щодо впливу навчання). Поряд із цим 69 студентів з 78-ми опитаних оцінюють вплив навчання на розвиток особистісного потенціалу студента як посередній і достатній (39 і 30 відповідно). Такі результати можна пояснити націленістю молоді на майбутнє, оптимістичністю прогнозів щодо професійної самореалізації та орієнтацію переважно на власну активність.

Студентам було запропоновано оцінити ступінь використання ними особистісного потенціалу за 10-тибальною шкалою. Так, було отримано середнє значення – 5,6, що свідчить про проміжний рівень самореалізації особистості.

Респонденти також мали змогу оцінити власну орієнтацію щодо пізнання (розкриття), розвитку (збагачення) чи використання особистісного потенціалу.

Результати представлені на Рис. 5.

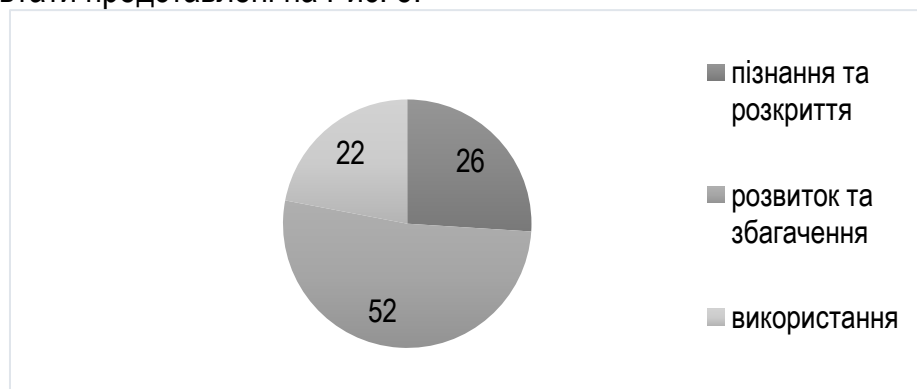

Рис. 5 Орієнтація студента щодо особистісного потенціалу

Половина опитаних студентів (52 %) вважають, що орієнтовані переважно на розвиток та збагачення особистісного потенціалу, 26 % – на його пізнання та розкриття і 22 % респондентів вважають, що в першу чергу спрямовані на використання власного особистісного потенціалу. Вважаємо, що такі результати можуть свідчити про те, що молоді люди знають свої ресурси та здатні їх вдосконалювати.

Студентам також було запропоновано оцінити (шляхом ранжування) значущість основних складових особистісного потенціалу для досягнення життєвого успіху.

Таблиця 1

**Оцінка значущості складових особистісного потенціалу
для досягнення життєвого успіху**

№ з/п	Складові компоненти	Рейтингова позиція
1	2	3
1	Інтелект	1
2	Життєві цілі та настанови	2
3	Здатність до творчості	8
4	Комунікативні здібності	5
5	Художньо-естетичні потреби	11
6	Професійна спрямованість	10
7	Духовність і моральні цінності	9
8	Життєстійкість та поведінкова гнучкість	6
9	Прагнення до саморозвитку та самореалізації	4
10	Цілеспрямованість, наполегливість і витримка	3
11	Емоційна збалансованість, багатство почуттів	7

Слід відзначити п'ять перших в рейтингу позицій: інтелект (1), життєві цілі та настанови (2), цілеспрямованість, наполегливість і витримка (3), прагнення до саморозвитку та самореалізації (4), комунікативні здібності (5).

Якщо зіставити результати ранжування значущості складових особистісного потенціалу для досягнення життєвого успіху (Табл. 1) та складові особистісного потенціалу студентів (Рис. 1), можна констатувати, що деякі позиції в цих питаннях збігаються. Наприклад, інтелект, на думку студентів, є важливою частиною їх особистісного потенціалу та необхідною для досягнення життєвого успіху. Те саме стосується комунікативних умінь та вольових якостей особистості. Вважаємо, що такі результати створюють сприятливі умови для самореалізації особистості через розкриття та розвиток особистісного потенціалу сучасної молоді.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, особистісний потенціал – це системна характеристика індивідуально-психологічних особливостей людини, що дає їй можливість виявляти активність, гнучкість і відповідальність в постійно змінюваних умовах. Особистісний потенціал дозволяє людині зберігати стабільність смислових орієнтацій та ефективність діяльності, є динамічним інтегративним утворенням, що складається з мотиваційного, стильового та інструментального компонентів.

Вивчення уявлень студентів стосовно сутності особистісного потенціалу показало, що під цим поняттям студенти розуміють не лише здатності людини (її потенційні

можливості), а й реальне їх втілення в житті та діяльності. Причому студенти наголосили на максимальній реалізації сутнісних сил особистості, а саме високому рівні розвитку її здібностей, що дає людині можливість бути кращою в тому чи іншому виді діяльності. Основними складовими власного особистісного потенціалу більшість студентів вважає здібності та інтелект. Дещо менша кількість опитаних відзначає важливість рис характеру, комунікативних умінь, емоцій та почуттів, волі. Провідними сферами життя, в яких проявляється особистісний потенціал студента є навчання, самонавчання (самоосвіта) та хобі.

Цілями використання особистісного потенціалу є саморозвиток (самореалізація) та успішне навчання. Такі результати доводять важливість навчально-професійної діяльності як провідної в юнацькому віці, а також націленість молоді на майбутнє, її орієнтацію переважно на власну активність. Молоді люди очікують від майбутньої професійної реалізації широких можливостей для розвитку та втілення свого особистісного потенціалу, наголошуючи однак і на тому, що університетське навчання також здатне сприяти цьому.

Дещо більша половина опитаних студентів (52 %) спрямовані переважно на розвиток та збагачення особистісного потенціалу, 26 % – на його пізнання та розкриття і 22 % респондентів – на використання власного особистісного потенціалу. Вважаємо, що такі результати можуть свідчити про те, що молоді люди знають свої ресурси та здатні їх вдосконалювати. Аналіз оцінювання студентами значущості основних складових особистісного потенціалу для досягнення життєвого успіху засвідчив, що перші п'ять з 11-ти рейтингових позицій займають: інтелект (1), життєві цілі та настанови (2), цілеспрямованість, наполегливість і витримка (3), прагнення до саморозвитку та самореалізації (4), комунікативні здібності (5). Збіг провідних компонентів особистісного потенціалу для досягнення життєвого успіху та складових особистісного потенціалу студентів (інтелект, комунікативні вміння, воля) дозволяє припустити наявність сприятливих умов для самореалізації особистості через розкриття та розвиток особистісного потенціалу сучасної молоді. Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення ступеня реалізованості особистісного потенціалу молоді в основних сферах їх життя.

Список використаних джерел

1. Василенко П.М. Словник-довідник соціального працівника: навч. посіб. К.: ІПКДСЗУ, 2007. 322 с.
2. Личностный потенциал: структура и диагностика: кол. монография / Под ред. Д. А. Леонтьева. М.: Смысл, 2011. 675 с.
3. Марков В. Н. Личностные основы социальной устойчивости. *Общественные науки и современность*. 2002. № 1. С. 136-143.
4. Міляєва В. Р., Лебідь Н. К., Бреус Ю. В. Теоретичний аналіз поняття «потенціал особистості». *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (м. Кам'янець-Подільський, 21-22 травня 2013 р.). Кам'янець-Подільський, 2013. № 20. С. 405-415.
5. Мурашко І. В. Розкриття поняття «особистісний потенціал» та його психологічної структури. *Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання* / за ред. С. Д. Максименка. Київ: Смультсон, 2010. Т. 8. Вип. 7. С. 196-205.

6. Соболева Е. В. Состояние проблемы развития личностного потенциала у психологов в отечественной психолого-педагогической теории и практики // *Психология, социология и педагогика*. 2014. № 7. [Электронный ресурс]. URL: <http://psychology.snauka.ru/2014/07/3425> (дата обращения: 07.02.2019).
7. Тавилова Н. Н. Личностный потенциал как фактор успешной реализации кадровой стратегии. *Психология в России и за рубежом: материалы II Междунар. науч. конф.* СПб.: Реноме, 2013. С. 98-103. [Электронный ресурс]. URL: <https://moluch.ru/conf/psy/archive/109/4480/> (дата обращения: 02.04.2019).

References transliterated

1. Vasylenko P. M. Slovník-dovídník sotsialnoho pratsivnyka: navch. posib. K.: IPKDSZU, 2007. 322 s.
2. Lichnostnyiy potentsial: struktura i diagnostika: kol. monografiya / Pod red. D. A. Leonteva. M.: Smyisl, 2011. 675 s.
3. Markov V. N. Lichnostnyie osnovyi sotsialnoy ustoychivosti. *Obschestvennyie nauki i sovremennost*. 2002. № 1. S. 136-143.
4. Miliiaeva V. R., Lebid N. K., Breus Yu. V. Teoretychnyi analiz poniattia «potentsial osobystosti». *Problemy suchasnoi psykholohii: zb. nauk. pr. Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy (m. Kamianets-Podilskyi, 21-22 travnia 2013 r.)*. Kamianets-Podilskyi, 2013. № 20. S. 405-415.
5. Murashko I. V. Rozkryttia poniattia «osobystisnyi potentsial» ta yoho psykholohichnoi struktury. *Aktualni problemy psykholohii. Psykholohichna teoriia i tekhnolohiia navchannia / za red. S. D. Maksymenka*. Kyiv: Smulson, 2010. T. 8. Vyp. 7. S. 196-205.
6. Soboleva E. V. Sostoyanie problemy razvitiya lichnostnogo potentsiala u psihologov v otechestvennoy psihologo-pedagogicheskoy teorii i praktiki // *Psihologiya, sotsiologiya i pedagogika*. 2014. № 7. [Elektronnyiy resurs]. URL: <http://psychology.snauka.ru/2014/07/3425> (data obrascheniya: 07.02.2019).
7. Tavtilova N. N. Lichnostnyiy potentsial kak faktor uspeshnoy realizatsii kadrovoy strategii. *Psihologiya v Rossii i za rubezhom: materialyi II Mezhdunar. nauch. konf.* SPb.: Renome, 2013. S. 98-103. [Elektronnyiy resurs]. URL: <https://moluch.ru/conf/psy/archive/109/4480/> (data obrascheniya: 02.04.2019).

Kokhanova O., Stoliarchuk O. Personal potential as a means of self-expression of modern youth. The article discloses the «personal potential» notion and its manifestations as a means of modern youth's self-realization. The research was aimed at studying the students' ideas about the «personal potential» conception, its components, spheres and purposes of implementation. The results showed that students understand personal potential not only as human abilities (his potential means), but also as their real use in person's life and activity. The main components of their own personal potential, most students consider ability and intelligence. Somewhat fewer respondents noted the importance of character traits, communicative skills, emotions and feelings, and will. There are studying, self-education and hobbies as leading spheres of life, in which the personal potential of the student are revealed. The main goals of using personal potential are self-development (self-realization) and successful training. Such results prove the importance of educational and professional activities as leading in adolescence, and also, the youth's orientation for the future, its orientation is mainly on its own activity. Young people rated the degree of their personal potential use (which is on an average of 5.6 points out of 10), analyzed the role of university studying and professional activity in its disclosure, development and use. The students also estimated the significance of the main components of personal potential to achieve success in their life.

Key words: personal resources, personality, self-realization, self-development, educational and professional activities.